

1455 Tahriri ve İstanbul'un İskân Tarihi Bakımından Önemi

Mehmet Öz

Hacettepe Üniversitesi

İstanbul, tarihte Roma ve Osmanlı gibi iki büyük imparatorluğa payitahtlık yapmış, günümüzün megapollerinden biri... Hz. Muhammed'in müjdesine nail olduktan sonra bu kenti cihan hâkimiyeti davasının merkezi yapmaya kararlı olan Fatih tarafından şuurlu bir iskân ve imar faaliyetine sahne oldu İstanbul. "Hüner bir şehir bünyad etmektir" diyen Sultan, "İki Karanın Sultanı" ve "İki Denizin Hakanı" olarak bu kentin stratejik öneminin idrakinde olduğu gibi, kuracağı cihanşümül devlet açısından manasının da şuurundaydı. Bu tebliğde İstanbul'un imar ve inşaa sürecinin anlaşılması bakımından önemli bir tarih belgesinin, Halil İnalçık üstadın yayınladığı 1455 tahririne ait belgenin analizini yapmaya çalışacağız.¹

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettikten sonra burayı taht şehri ilan eder ve imar ve inşası için emirler verir. 18 Haziran'da ayrıldığı şehre sonbaharda döndüğünde şehrin nüfuslandırma işinin arzu ettiği seviyede olmadığını görür, zira Anadolu'dan şehre getirilenler eski topraklarına dönmüştür. Bunun üzerine şehrin nüfuslandırılması için daha sıkı tedbirler almanın gerektiğini anlar. Bursa'ya giderek

•••••

1 Halil İnalçık, *The Survey of Istanbul 1455-The Text, English Translation, Analysis of Text, Documents*, (İstanbul 2012).

Bursa halkının bir kısmını İstanbul'a gidip yerleşmeleri konusunda ikna edemeyen yetkilileri cezalandıran II. Mehmed, Rumeli Yahudilerinin İstanbul'a göç ettirilmesini ve Bursa'dan belli sayıda kişinin Eyüp'te yerleştirilmesini emretti. Kuşatmadan önce şehri terk eden Hıristiyanların kente dönüp yerleşmelerini teşvik için George Scholarios'u 6 Ocak 1454'de Ortodoks Hıristiyanların patriği olarak atadı.

Kritovulos, Fatih'in Süleyman Bey'i sübaşı tayin edip şehrin imar işini ona ısmarlayarak Edirne'de kışladığını belirttiikten sonra yerleşme ile ilgili şu bilgileri verir: "Akdeniz adalarında bazı halk korkudan göçe kalkar. Mesela Limni'de 200 aile Girit'e, Sakız'a ve Ağrıboz'a gitmiş, Kritovulos'un çabalarıyla adalarda halkın emniyet içinde olduğu halka telkin edilmiştir. Fatih'in İstanbul'a gelmesiyle Hıristiyan, Türk ve Yahudilerden birçok aile İstanbul'a nakledilmiştir."²

Fatih, 1454-55 kışında İstanbul'un tahririni emretti ve 1455 yılı Aralık ayında İstanbul ve Galata'nın tahriri tamamlandı. Bu tahriri, o zaman Bursa sancak beyi Cübbe (sonradan Cebe) Ali Bey yapmış, kendisine kâtip olarak yeğeni tarihçi Tursun Bey eşlik etmiştir. Tahrir defteri iki kısımdan oluşur: Galata ve İstanbul kısımları. Bilindiği üzere Galata, İstanbul gibi *anveten* yani silah zoruyla değil *ahidname* yoluyla alındığından buradaki halk ve malları İslam hukuku çerçevesinde farklı bir muameleye tabi tutulmuştu.

Halil İnalçık'ın yayınladığı 1455 tarihli İstanbul tahrir defterinin kopyası merhum Bekir Sıtkı Baykal tarafından kendisine verilen bir fotokopidir. İnalçık, Osmanlı arşivlerindeki araştırmalarında bir mevkufat defterinde (Müteferrik defterler no.36806) yer alan kısım hariç deftere rastlayamadığını, bu kısmın da aslında tahrir defterinin orijinalinden kopartılıp mevkufat defterine dâhil edildiğini belirtiyor. Zira bu kayıp kısmın formatı ve üslubu orijinal defterle mutabakat halindedir. Yine de defterde hala eksik kısımlar vardır (Perama, Neorion ve Aya Sofya kesimleri).

Halil İnalçık tarafından yayınlanan 1455 tahririnin mevcut kopyası yalnızca 64 varak olup; Galata'ya ait kısmın son birkaç sayfası kayıpken, İstanbul'la ilgili kısmın sadece 37 sayfası mevcuttur. Dolayısıyla İstanbul'un büyük bölümü ile ilgili kısım burada yoktur. Bununla birlikte Baş Muhasebe Kayıtları arasında bulunan ve bu deftere ait

.....

2 Kritovulos, *Istanbul'un Fetih*, çev. M. Gökman, (İstanbul 1999), 120-127.

olduğu anlaşılan bir parça bulunduğu meslektaşımız İdris Bostan tarafından Hoca'ya bildirilmiş ve İncalcık tarafından yayınlanan deftere dâhil edilmiştir.³

Kitabın Planı ve İçeriği

İncalcık'ın eserinin girişinde 1455 tahriri ve İstanbul'un imar ve inşası meseleleri üzerinde durulmuştur. Bundan sonra 3 ana kısma ayrılan eserin ilk kısmında tahrir metninin fotokopisi, rika hattıyla kopyası, İngilizce çevirisi verilir. Kısaltmalar ve sözlükçeden sonra Galata'daki hane sahipleri ve mukimler ile İstanbul'daki mevkuf haneler verilmiştir. Daha sonra Galata mahallelerindeki, cizyeye tâbî kişiler, muaflar, dükkân, değirmen vb. ile kilise ve manastırlar; İstanbul mahallerindeki mütemekkin evler, hâlî evler, manastır, kilise, cami ve mülkler özet tablo olarak verilir.⁴

Metnin analizinin yapıldığı ikinci kısmın başında metindeki Türkçe terim ve ifadelerin İngilizceleri alfabetik olarak verilir. Daha sonra defterdeki yer adları ve bunların modern adları ve mevkileri liste halinde verilmiştir. İkinci kısmın üçüncü bölümünde nüfus meselesi ele alınır; ayrıca gayrimüslimlere ihsan edilen ahidnameler hakkında bilgi verilir. Bundan sonra, Galata ve İstanbul'daki Müslümanlar ve mahalleleri sıralanır. Müslümanların İstanbul'a geldikleri yerler, tahrir sırasındaki durumları (ölü, gitmiş vb.) yazılıdır. Daha sonra Galata ve İstanbul Rumları mahalleleri ile yazılmıştır. Galata'daki İtalyanların mahalle mahalle isimleri İncalcık'ın ve Mustafa Soykut'un okumaları birarada verilerek gösterilmiştir.⁵

İstanbul mahallelerindeki Yahudiler de mahalle mahalle, adlarının İngilizce ve İbranice versiyonları ve geldikleri yerler (Yanbolu, Kesriye vb.) belirtilerek yazılmıştır. Ermenilerin ise isimleri ve doğru şekillerini gösteren bir liste vardır. Bu bölüm İstanbul'un daha sonraki devirlerdeki nüfusu ile sona erer.

Müteakip üç bölümde sırasıyla mahalleler, Haneler ve Cizye ele alınmaktadır. İkinci kısmın son bölümü ibadet yerlerine tahsis edilmiştir.

.....

3 İncalcık, *The Survey of Istanbul*, 4-5.

4 a.g.e., 369-374.

5 a.g.e., 435-439.

Eserin üçüncü kısmı 'Belgeler' başlığını taşır. Burada sırasıyla; Tursun Bey'in tahrir ve Fatih'in ölümüne dair kısımları, Âşıkpaşazâde'nin Fatih'in iskân siyasetine dair yazdıkları, Fatih'in bir mülknamesi, Akşemseddin'in Fatih'e 21 Nisan 1453 tarihli mektubu, 1477'de İstanbul'un nüfusuna dair bir rapor, Ayasofya Camiinin 1489-1491 yılları muhasebesi, İstanbul'a yerleşen gayrimüslimlere dair 1544 tarihli bir ferman, Haliç'teki balıkçılara dair kısa bir açıklama, Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki 8 belge (6'sı İstanbul subaşısının tezkiresi üzerine verilen mülkler hakkında; biri satışı yapılan bir evin mülkiyeti, sonuncusu II. Bayezid'in Galata'da mukataa denilen kirayı kaldırması hakkında) ve İstanbul Kadısı Hızır Bey'in Fatih'e bir arzı yer almaktadır. Son olarak İnalçık'ın Tursun Bey hakkındaki İngilizce makalesinin tıpkıbasımını yer alır. Eser, Fetih sonrası kronoloji, notlar, kaynakça, genel dizin, mahallelerin, camilerin, manastırların ve kiliselerin dizini ile devam eder. En sonda ise İstanbul'un 1453-1500 planı verilir.

Tahrir Defterinin Tanıtımı

Veriler

Tahrir defterindeki verileri kısaca değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir:

Galata'da 864 hane kayıtlıdır. Bunlar; İtalyan, Rum, Ermeni, Yahudi ve Müslümanlardır. 781 cizye mükellefi, 389 cizyeden muaf kişi kaydedilmiştir. Bir hanede ortalama 5 kişi hesabıyla Galata'da 23 mahallede 4320, İstanbul'un defterde yer alan 33 mahallesinde 2810 kişilik bir kayıtlı nüfusa ulaşılır. Gerçi defterin kayıp sayfaları da var ama yine de çok düşük bir nüfus söz konusu. Belki de gidenlerin de etkisiyle böyle bir düşüş olmuş, nitekim bu tarihten sonra Fatih zecrî tedbirlerle şehrin nüfusunu arttırmaya çalışmıştır. Tabiatıyla deftere çeşitli sebeplerle kaydedilmeyen kişilerin de hatırı sayılır bir yekûn tuttuğu hesaba katılmak durumundadır. Ayverdi'nin çalışmasına göre, Fatih devrinin sonlarına doğru; İstanbul'da 181, Galata'da 61, Eyüp'te 8, Kasımpaşa'da 2, Boğaziçi'nde 7, Üsküdar'da 3 mahalle olmak üzere toplam 262 mahalle vardı.⁶

.....

6 E. Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu* (İstanbul 1958)

İnalcık'ın tespitlerine göre 1455 tahririndeki İstanbul mahallelerinden 16'sı Fatih devrinin sonlarında da varlığını sürdürdü. Bunlar; Balat, Altı-Mermer, Can Alıcı Kenisesi, Edirne-Kapusu, Azeban (Azebler Hamamı), İsa-Kapusu, Vlaherna (Iyulahina), Lips Manastırı, Samatya Kapusu, Silivri-Kapusu, Avrantharya (Ayvansaray), Sofyan (Sofular), Top-Yıkığı, Vasiliko-Kapusu, Kir Martas, Manastır. Belki Kız-Taş olarak kaydedilen mahalle 1455'teki Kızıl-Taş olabilir.

Kızıлтаş Mahallesi'nde Bergama'dan 13 hane, Top-Yıkığı'nda Tekürdağı'ndan 31 hane, Altımermer'de Çorlu'dan 12, Kılıç'ta Çorlu'dan 8, Zağanos Paşa'da Çorlu'dan 8 hane kayıtlıdır. Toplamda en çok kişi Tekirdağ ve Çorlu'dan gelmiş görünüyor. Onları Kocaeli, Bergama, İflihan, Bolu, Aydın ve Edirne izlemektedir. Dolayısıyla fetih sonrasında şehre yerleşmek için coğrafi yönden İstanbul'un çevre vilayetlerden kişilerin rağbet ettiği sonucu çıkarılabilir. Bu kişilerin 158'i gitmiş; 25'i ölü, 182'si mukim, 6'sı izinle gitmiş vb. ifadelerle yazılıdır. Toplam 484 kişiden 158'i gitmiş, 25'i ölü, 6'sı izinle gitmiştir. Kalan kişi sayısı 295'tir. Bu durumda evlerin çoğunun hâlî olduğu anlaşılır.

İstanbul Şehrini İmar ve İnşası

Yağmanın ardından II. Mehmed isteyen İstanbul'da işgal ettiği evin mülkiyetine sahip olacağını ilan etmiş ama şehre gelenlerin harap halini görünce geri dönmüşlerdir. Gidenlerin mülk olarak tasarruf ettiği evler sürgünle gelenlere daha sonra kira karşılığında (*mukata'a*) verilmesi söz konusu oldu. 1455'te bu sadece Galata'da uygulandı. Şehir imar edilip zenginleşmeye başlayınca İstanbul kısmında *mukata'a* uygulanmaya başlandı ve bu durum üzerine yeni bir tahrir yapıldı. Daha sonra Fatih, hazineye ait evleri tam mülk olarak vermeye başladı. Topkapı Sarayı'nda bunu gösteren pek çok mülknâme vardır.

Gelenlerin önemli kısmının geri gitmesi üzerine sürgün yöntemiyle iskân siyasetine gidilmiş, şehirde refah artınca yeni gelenlerden ikamet ettikleri evler için *mukata'a* alınmıştır. Buna karşı tepkiler ve yerleşmeye gelenlerin geri dönmesi üzerine Fatih *mukata'a* uygulamasını kaldırmıştır. Şehir tekrar gelişmeye başlamış ancak 1468 civarında Rum Mehmed Paşa'nın vezirliği sırasında *mukata'a* tekrar ihdas edilmiştir.⁷

.....

7 İnalçık, *The Survey of Istanbul*, 585.

Galata sakinleri 1455 tarihli defterde hukuki statülerine göre yazılmıştır: Fetih öncesinde Galatalı yurttaşlar olup İslam hukukuna göre zimmi statüsüne sokulanlar ve Frenkler dahil yabancılar. İstanbul kısmında ise şehre fetih sonrası gelip yerleşenler kaydedilmiştir. Kılıç zoruyla alınan İstanbul'daki binalar hâlî ve mevkûf olarak yazılıp daha sonra gelip yerleşen Müslüman, Yahudi veya Hıristiyanlara tahsis edilmiştir. Böylece pek çok kişi Anadolu ve Trakya'dan gelip istedikleri binaları sahiplendiler. Ancak bunlar şehrin harap hali karşısında geri döndüler. Dolayısıyla Fatih sürgün yoluyla iskân politikasına başvurdu.

Fatih'in Rumeli ve Anadolu'daki seferleri akabinde İstanbul'a nüfus nakline devam ettiği görülmektedir. Mesela 1455'te Sırbistan seferi dönüşünde İstanbul'a dışarıdan nüfus çekme işinin en önemli icraatlardan biri olduğu anlaşılıyor. Kritovulos'a göre, "Asya ve Avrupa kıtalarındaki Osmanlı sınırları içinden, özellikle Sırbistan'dan birçokları büyük bir şevk ve istekle İstanbul'a göç ediyorlar"⁸ Yine 1456'da Sırp, Macar ve Bulgar ülkelerinden pek çok ahaliyi İstanbul civarına yerleştirerek, hem bu verimli arazinin kullanılmasını hem de şehrin çevre güvenliğinin sağlanmasını hedefliyordu.⁹

1457'de Aya Sofya'nın vakfiyesini tertip eden Fatih, 1463'te bir külliye inşasını emreder. Fatih ve Mahmud Paşa, Murad Paşa, Gedik Ahmed Paşa, Mustafa Paşa gibi devlet adamları şehrin inşasına büyük önem verir ve katkı yaparlar. Kurulan imaretler etrafında yeni nâhiyeler oluşur.¹⁰

1459'da Mora halkından yetenekli ve bilgilileri İstanbul'a yerleştiren Fatih, diğerlerini memleketin civarındaki boş arazilere yerleştirerek köyler kurdu. Amasra'ya mübaşirler göndererek ahalesinin büyük kısmını ve Osmanlı yönetimindeki Ermenilerle diğer halklardan bilgi, sanat ve servet sahibi olanları İstanbul'a getirtti. Devlet büyükleri ve servet sahiplerini şehrin inşasına katkıda bulunmaya teşvik

.....

8 Kritovulos, *İstanbul'un Fethi*, 137.

9 a.g.e., 148.

10 H. İnalçık, "İstanbul-Nüfus ve Sosyal Yapı". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 232-238; aynı yazar, "The Policy of Mehmed II toward the Greek Population of Istanbul and the Byzantine Buildings of the City". *Dumbarton Oaks Papers*, sy. 23-24(1969/1970): 229-249.

etti.¹¹ 1460'da, daha önce İstanbul'da otururken fetihten önce veya sonra şehri terkedip Edirne, Filibe, Gelibolu ve Bursa gibi şehirlere yerleşenlerin geri dönüşlerine izin verdi. Eski ve Yeni Foça halkını, Taşoz ve Semadirek adaları ahalisini, 1463'de Midilli halkının bir kısmını İstanbul'a nakletti.¹²

İstanbul'un imar ve iskânına dair Âşıkpaşazâde'nin gözlem ve tespitleri de ilgi çekicidir. Âşıkpaşazâde'deki kayıtlar Amasra, Konya, Karaman ve Aksaray'dan sürgün edilenleri açıkça ortaya koymaktadır.¹³ Yine İstanbul'un fethi sonrasında Süleyman Bey'i sübaşı tayin eden Fatih'in bütün vilayetlere kullar göndererek halkı İstanbul'a gelmeye teşvik edişiyle ilgili ifadeleri Kritovulos'la aynıdır. Gelecek olanlara “evler, bağlar, bahçeler, mülkler vaat edildi. Yine padişah emriyle fakirden ve zenginden “evler sürdüler”. Şehir mamur olduktan sonra kendilerine verilen evler *mukata'aya* verildi. Bu halkın gücüne gitti. Bir kısmı geri döndü. Bunun üzerine bu uygulamadan vazgeçen Fatih yeniden bu evleri mülk olarak verir. Daha sonra şehir yine mamur olunca bu defa Rum Mehmed Paşa'nın teşvikiyle *mukata'a* usulü yeniden getirildi. Âşıkpaşazâde bu uygulamayı tenkid ederken bunu Rum Mehmed Paşa'nın şehrin Müslüman nüfusunun çoğalmasını engellemek ve ileride tekrar Hıristiyanların eline geçmesine çalışmak amacına atfeder.¹⁴

1467'de büyük bir veba salgınına maruz kalan İstanbul'da 600'den fazla kişinin öldüğü ve pek çok kişinin kaçtığı şehrin on yıl zarfında büyük bir nüfus artışına sahne olduğu anlaşılmaktadır. İnalçık'ın tespit ettiği üzere Aşıkpaşazade'nin fetihten sonra İstanbul'un evleriyle ilgili anlatısı 1455 tahriri ve arşiv belgeleriyle uyumludur.

.....

11 Kritovulos, *İstanbul'un Fethi*, 168-169.

12 a.g.e., 176, 209-210. İstanbul'un iskânı hakkında dikkat çekici iki XVII. Yüzyıl kaynağı Evliya Çelebi (*Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. R. Dankoff-S. A. Kahraman-Y. Dağlı, 1. Kitap, İstanbul 2011, 2 c. [10 kitap]) ve Eremya Çelebi Kömürcüyan (*İstanbul Tarihi-XVIII. Yüzyılda İstanbul*, çev. ve yay. H. Andreasyan, İstanbul 1988) dır.

13 Aşıkpaşazade, (Âşıkpaşaoğlu Âşıkî), *Tevârih-i Âl-i Osman*, yay. H.N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri I*, (İstanbul 1949), 218-219.

14 a.g.e., Mukataa meselesi için keza bkz. Mehmed Neşri. *Kitâb-ı Cihan-nümâ-Neşri Tarihi*, yay. F. R. Unat- M. A. Köymen, (Ankara 1957), c. II: 709; Tursun Bey, *Târîh-i Ebül-Feth*, haz. Mertol Tulum (İstanbul 1977), 68-69.

1477'de İstanbul kadısı Muhyiddin ile subaşı Mahmud tarafından yapılan bir sayımın sonucu yazılan bir vesikada İstanbul ve Galata'nın nüfusu ve dükkân sayıları verilmiştir: Topkapı Sarayı arşivindeki iki sayfalık belge şöyle başlar:

“Muhasebe-i Hânehâ-i müslimânân ve nasrâniyân ve yehûdiyân ve ermeniyân ve gayrühüm bi-ma'rifeti Mevlânâ Muhyiddin kadî-i İstanbul ve Mahmud zaim-I İstanbul tahriren fî evâil-i zilhicce senetin isnâ ve semânîne ve semânemietin.” (882/1477)

Tablo 1. 1477 Tahririne göre İstanbul Nüfusu

	İstanbul	Galata	Toplam
Müslüman hane (Hânehâ-i Müslimânân)	8951	535	9486
Hıristiyan Hane (Rum Ortodks; Hânehâ-i Nasrâniyân)	3151	592	3743
Yahudi hane (Hânehâ-i Yehudiyân)	1647		1647
Kefeli hane (Hânehâ-i Kefelular)	267		267
Ermeni hane (Hânehâ-i Ermeniyân)	372	62	434
Karamanlı-Ermeni hane (Hânehâ-i Karamaniyân ba-şekl-i Ermeni)	384		384
Çingene hane (Hânehâ-i Çingene)	31		31
Efrenciyan hane (Hânehâ-i Efrencân-ı Galata)		332	0
Toplam	14803	1521	16324

İstanbul'da 3667, Galata'da 260 toplamda 3927 dükkân olduğu kayıtlıdır.

Kaynak: Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu (İstanbul 1958)*, 80-83; Halil İncılık, *The Survey of Istanbul*, 595-599.

İstanbul sur içi 13 km²'dir. Şehrin fethedildiği dönemde nüfus Haliç ile Marmara sahili arasında yoğunlaşmıştır. Fetih öncesindeki nüfusu için 30.000-50.000 arasında tahminler bulunan kentin nüfusu

1477 tahririne göre 60.000-70.000 arasında tahmin edilmiştir.¹⁵ Bu konuda Ayverdi farklı bir yaklaşım önermiş, İstanbul ve bilad-ı selase nüfusunun 185.000-195.000 arasında olduğunu ileri sürmüştür. Schneider'ın İstanbul ve Galata dışındaki yerleri hesaba katmadığını, ayrıca o devirde bir evde yaşayan insan sayısının ortalama 4-5 kişi değil 8 kişi olarak kabul edilmesinin daha makul olduğunu ileri sürmüştür.¹⁶ İstanbul surları dâhilinde 14803 evde 118424 kişi, sarayda 1200 kişi, kapıkulları 10000 kişi, medrese danişmendleri 1750 kişi, bekâr odalarında 5000 kişi, mevcut 10 handa toplam 500 kişi, vüzera konaklarında 5000 kişi olduğunu tahmin eden Ayverdi böylece 141874 rakamına ulaşır. Hane ortalamasını 5 kabul eder ve diğer ilaveleri kabul edersek suriçi nüfusu için 95.000-100.000 arası bir rakama ulaşırız. Eyüp, Galata ve sair yerler için de yaklaşık 30-40.000 kişilik bir nüfus tahmini yapılabilir.

Sonuç olarak kısaca şunları belirtmekte yarar var: 1455 tahriri, yeni iskân edilmekte olan İstanbul'un iskânında ortaya çıkan zorlukları, ilk gelenlerin nerelerden gelip nerelere yerleştiklerini, aşağı yukarı ne kadarının geri gittiğini, kentteki binaların durumunu vb. ortaya koyması bakımından son derecede önemli bir kaynak. İncalcık üstadın geniş bilgi birikimi ile öncesi ve sonrasını da dikkate alarak ortaya koyduğu bu metin daha etraflı analizleri hak ediyor ve Osmanlı tarihçilerine belge neşrinin nasıl ciddi, kapsamlı ve derinlikli bir çabayı gerektirdiğini gösteriyor.

.....

15 A. M. Schneider, "XVI. Yüzyılda İstanbul'un Nüfusu", *Bellekten*, XVI/61 (1951), 35-48.

16 Ayverdi, age. Genel bir değerlendirme için bkz. Yunus Koç, "Osmanlı Dönemi İstanbul Nüfus Tarihi," *TALİD Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8/16 (2010): 171-199.

EKLER

Tablo 2. 1455 Tahririne göre Galata Mahalleleri (23 Mahalle)

Mahalle	Hane	Cizye Mükellefleri	Cizyeden Muaf Olanlar
Anton di Garzan (çoğ. Cenevizli, birkaç Rum ve Yahudi)	64	28	32
Asuder Ermeniyan (Ermeni, İtalyan)	14	7	13
Ayo Dikemo Dandano	41	39	25
Bir mahalle (?)		11	1
Fabya	38	60	4
Harhanci (Rum, Ermeni ve İtalyanlar)	18	18	5
İskinoplok (çoğ. Ermeni, Rum, birkaç Efrenc)	64	21	10
Kosta Lupaci	19	23	5
Mahalle-i Yahudiyan (çoğ. Rum ve Ermeni)	31	39	18
Nikeroz Bonazita (çoğ. Cenevizli)	32	69	13
Nikeroz Sikay (çoğ. Cenevizli)	25	27	16
Nurbek Kosta İskeneplik (çoğ. Rum ve Ermeni, birkaç fakir İtalyan)	51	57	17
Papa Yani (Rum, Ermeni ve İtalyanlar)	19	25	8
Pero d'Lankaşo	109	100	39
Samona	87	76	28
San Neferzo (kayıp sayfalar)	35		
Varo Hristo	33	32	13
Yani Mavroyani	37	23	12
Yani Vasilikoz	31	25	14
Yorgi Argancelo	32	28	17
Zani Dabdan (çoğ. Cenevizli)	44	20	23
Zani di Pagani (1 Ermeni, çoğ. İtalyan)	30	24	16
Zani Drapora (çoğ. Cenevizli)	10	29	10
Toplam	864	781	339

Tablo 3. 1455 Tahririne göre İstanbul Mahalleleri (33 mahalle)

Mahalle	Mütemek- kin hane	Hâli Hane
Altı-Mermer (Müslim, Rum)	47	31
Avrantharya (Yahudi)	1	12
Azeban (Müslim)	14	7
Bâb-1 Edirne	7	19
Bab-1 Silivri (Rum, Müslim)	17	26
Badrik (Rum)	12	4
Balat I (Müslim, Yahudi, 1 yeniçeri)	46	22
Balat II(Yahudi, Müslümanlar da var)	51	12
Büyük Balat (kayıp sayfalar, Müslim)	5	6
Canalıcı (Rum)	4	3
Eski Balat (Müslim)	1	10
Fila		5
Ipsomethya (Yahudi, Rum, Müslim)	91	16
Istradutha (Müslim)	5	7
İsa-Kermesi (Rum Rahip ve Azizeler)	29	22
Kastel Hırısa (Müslim)	4	10
Kılıc (Müslim)	23	12
Kızıl-Taş (Müslim, Rum, Yeniçeri 1, topçular)	19	12
Kızlar Manastırı (Müslim)	3	2
Kir Nikola (Müslim)	12	2
Kir-Martas (Rum, Müslim)	28	12
Kron (Rum)	5	1
Liko Speros (Müslim)	1	8
Lips	6	10
Manastır Ayos Hristoferoz (Müslim)	2	3
Megalo Dhimestiko (Rum)	2	4
Misivyani (Mesoyani?)	1	3
Monastery Istudhyo (Tekfur evleri)	11	
Prokambo (Prokambiyo) (kayıp sayfa, hali haneler Müslim)	1	3
Ral Kalmir	5	6
Sofyan (Yahudi)	18	4
Top-Yıkığı (Yahudi, Anadolu Türkler)	71	22
Vlaherna Kastel (Yahudi)	2	21
Zaganoz Paşa (Müslim, Rum)	18	9
Toplam	562	346

Kaynak: Halil İnalcık, *The Survey of İstanbul*, 369-374.

Tablo 4. 1455 Tahririne Göre İstanbul'a Yerleştirilen Müslüman Nüfusun Geldikleri Yerler ve Yerleştikleri Mahalleler

Geldiği Yer	Kişi Sayısı	Yerleştiği Mahalle
Akhisar	1	BAB-I SİLİVRİ
Amasya	1	İSA-KERMESİ
Ankara	2	BALAT
Ankara	1	BALAT II
Ayasolug	1	BALAT
Ayazmend (Balıkesir'de)	1	İPSOMETHYA
Ayazmend	2	İSA-KERMESİ
Ayazmend	1	AZEBAN
Aydın	1	ZAGANOZ PAŞA
Aydın	9	SOFYAN
Aydın	1	TOP-YIKIĞI
Aydın	1	KIZIL-TAŞ
Aydın	1	AZEBAN
Balat	1	KIZIL-TAŞ
Balat	3	BÜYÜK-BALAT
Balıkesir	1	ZAGANOZ PAŞA
Balıkesir	2	İPSOMETHYA
Beğpazarı	2	BALAT II
Bergama	1	BALAT
Bergama	4	LİPS
Bergama	2	KİR MARTAS
Bergama	13	KIZIL-TAŞ
Biga	4	BALAT II
Biga	4	PEROKAMBIYO
Bigadiç	1	ZAGANOZ PAŞA
Boğazhisar	1	İSA-KERMESİ
Bolu	1	ESKİ BALAT
Bolu	1	AVRANTHARYA
Bolu	2	BALAT
Bolu	3	TOP-YIKIĞI
Bolu	1	RAL KARMİR
Bolu	1	BAB-I SİLİVRİ

Bolu	2	ALTI-MERMER
Bolu	1	KASTEL HİRİSE
Bolu	3	İPSOMETHYA
Bolu	2	İSA-KERMESİ
Bolu	2	KIZIL-TAŞ
Borlu (Demirci-Manisa)	1	KİR MARTAS
Borlu	1	KASTEL HİRİSE
Burgaz (Lâpseki yakınında bir kale)	1	SOFYAN
Burgaz	1	TOP-YIKIĞI
Burgaz	1	BAB-I SİLİVRİ
Bursa	1	BALAT
Bursa	2	BALAT II
Bursa	1	LİPS
Bursa	1	TOP-YIKIĞI
Bursa	1	ALTI-MERMER
Bursa	1	İPSOMETHYA
Bursa	1	KIZIL-TAŞ
Çağa	5	ALTI-MERMER
Çan	2	BALAT II
Çorlu	4	BALAT II
Çorlu	8	ZAGANUZ PAŞA
Çorlu	1	LİPS
Çorlu	1	SOFYAN
Çorlu	1	TOP-YIKIĞI
Çorlu	2	KİR NİKOLA
Çorlu	4	RAL KARMİR
Çorlu	8	KILIÇ
Çorlu	1	BAB-I SİLİVRİ
Çorlu	12	ALTI-MERMER
Çorlu	1	KASTEL HİRİSE
Demircilü	1	BALAT II
Denizli	1	TOP-YIKIĞI
Domanic	1	ALTI-MERMER
Domanic	1	KASTEL HİRİSE
Ece-ova	1	BALAT II

OSMANLI İSTANBULU

Edirne	1	BALAT II
Edirne	2	LİPS
Edirne	2	BAB-I SİLİVRİ
Edirne	2	ALTI-MERMER
Edirne	4	KIZIL-TAŞ
Edirne	2	AZEBAN
Edremid	1	BALAT
Edremid	4	BALAT II
Engüri	1	İSA-KERMESİ
Ereğli	3	ZAGANOZ PAŞA
Ereğli	1	KASTEL HİRİSE
Ereğli	1	İPSOMETHYA
Eskihisar	1	ALTI-MERMER
Fener	1	BALAT II
Filibe	2	ALTI-MERMER
Filibe	2	KASTEL HİRİSE
Gebze	2	BALAT
Gelibolu	1	LİPS
Gelibolu	1	İPSOMETHYA
Gelibolu	1	KIZIL-TAŞ
Gelibolu	6	AZEBAN
Gönen	1	BALAT
Gördek	1	KİR MARTAS
Gülнар	1	KİR MARTAS
Gülнар	1	TOP-YIKIĞI
Gülнар	1	ALTI-MERMER
Güzelhisar	1	ZAGANOZ PAŞA
Hayrabolu	2	BAB-I SİLİVRİ
Hızırbeyli	4	İPSOMETHYA
İfihan /Eflani	1	BALAT II
İflahan	4	LİKO SPİROS
İflahan	2	KİR MARTAS
İflahan	1	SOFYAN
İflahan	5	TOP-YIKIĞI
İflahan	6	KILIÇ

İflahan	1	BAB-I SİLİVRİ
İncügez	1	BALAT II
İncügez	1	KRON
İncügez	1	LİKO SİRO
İncügez	1	SOFYAN
İncügez	3	KILIÇ
İncügez	1	KASTEL HİRİSE
İncügez	1	KİR NİKOLA
İnönü	2	TOP-YIKIĞI
İn-öyüğü	1	BADRAK/BATRİK
İpsala	1	BALAT II
İvrindi	1	BALAT II
İzmir	3	BALAT II
İznigmud	1	SOFYAN
İznigmat	1	MANASTIR AYOS HRİSTOFEROZ
İznigmat	2	KIZIL-TAŞ
Karahisar	1	SOFYAN
Karahisar	1	SOFYAN
Kastamonu	2	KIZIL-TAŞ
Kayacık	2	BALAT II
Kayacık	2	KRON
Kepsut	1	ALTI-MERMER
Keradek	2	KİR MARTAS
Kerede	1	MEGALO DİMESTİKO
Kerede	1	MANASTIR AYOS HRİSTOFEROZ
Kerede	2	ALTI-MERMER
Kerede	2	İPSOMETHYA
Kestel	1	TOP-YIKIĞI
Kiresun	1	TOP-YIKIĞI
Kocaeli	4	BALAT
Kocaeli	4	BALAT II
Kocaeli	3	TOP-YIKIĞI
Kocaeli	6	KİR NİKOLA
Kocaeli	1	İPSOMETHYA

OSMANLI İSTANBULU

Kocaeli	2	AZEBAN
Kocali	4	ESKİ BALAT
Lâpseki	1	BALAT II
Lâpseki	1	AZEBAN
Magnisa	1	BALAT
Magnisa	1	TOP-YIKIĞI
Magnisa	1	ALTI-MERMER
Manisa	2	KIZLAR MANASTIRI
Manyas	1	TOP-YIKIĞI
Melen	1	ALTI-MERMER
Mısır	1	LİPS
Mudurlu	1	ALTI-MERMER
Mudurnu	1	BALAT II
Mudurnu	1	ZAGANOZ PAŞA
Mudurnu	1	İPSOMETHYA
Mudurnu	1	KIZIL-TAŞ
Muğla	1	KIZIL-TAŞ
Nif	1	BALAT
Nikebolu	1	ALTI-MERMER
Saruhan	2	ZAGANOZ PAŞA
Saruhan	2	KİR MARTAS
Saruhan	1	TOP-YIKIĞI
Saruhan	1	ALTI-MERMER
Saruhan	1	KIZIL-TAŞ
Seferihisar	1	İPSOMETHYA
Selanik	1	AZEBAN
Semendire	1	TOP-YIKIĞI
Semener/Semendire?	1	BALAT II
Silivri	1	KILIÇ
Sinop	1	ZAGANOZ PAŞA
Siroz	1	ALTI-MERMER
Siroz	1	KIZIL-TAŞ
Taraklıborlu	1	TOP-YIKIĞI
Teke	1	İSA-KERMESİ
Tekürdağ	3	LİPS

Tekürdağ	2	KİR MARTAS
Tekürdağ	1	MANASTIR AYOS HRİSTOFEROZ
Tekürdağı	1	BALAT
Tekürdağı	4	ZAGANOZ PAŞA
Tekürdağı	31	TOP-YIKIĞI
Tekürdağı	6	KİR NİKOLA
Tekürdağı	5	KILIÇ
Tekürdağı	1	KILIÇ
Tekürdağı	1	BAB-I SİLİVRİ
Tırhala	1	KİR MARTAS
Tire	1	BALAT
Trikkala	1	KİR MARTAS
Vize	1	KİR NİKOLA
Yanbolu	1	BALAT II
Yenice	1	SOFYAN
Yenice	1	İSA-KERMESİ
Yoroz	1	BALAT

Kaynak: İnalçık 2012.

Tablo 5. 1455 Tahririne Göre Nüfusun Geldiği Yerler ve Sayıları
(Bir Şehirden Kaç Kişi Geldiği)

Tekürdağ	56	Beğpazarı	2
Çorlu	43	Borlu	2
Kocaeli	24	Çan	2
Bergama	22	Gebze	2
Ifihan /Eflani	20	Gülнар	2
Bolu	19	Hayrabolu	2
Aydın	13	İnönü	2
Edirne	13	Karahisar	2
Gelibolu	9	Kastamonu	2
İncügez	9	Keradek	2
Biga	8	Lâpseki	2
Bursa	8	Siroz	2
Saruhan	7	Yenice	2
Kerede	6	Akhisar	1
Çağa	5	Amasya	1
Edremid	5	Ayasolug	1
Ereğli	5	Bigadiç	1
Magnisa	5	Boğazhisar	1
Mudurlu	5	Demircilü	1
Balat	4	Denizli	1
Filibе	4	Domanic	1
Hızırbeyli	4	Domanic	1
İznigmud	4	Ece-ova	1
Kayacık	4	Engüri	1
Ankara	3	Eskihisar	1
Ayazmend	3	Fener	1
Balıkesir	3	Gönen	1
Burgaz	3	Gördek	1
İzmir	3	Gülнар	1

Güzelhisar	1
İn-öyüğü	1
İpsala	1
İvrindi	1
Kepsut	1
Kestel	1
Kiresun	1
Manyas	1
Melen	1
Mısır	1
Muğla	1
Nif	1
Nikebolu	1
Seferihisar	1

Selanik	1
Semendire	1
Semener/Semendire?	1
Silivri	1
Sinop	1
Taraklıborlu	1
Teke	1
Tırhala	1
Tire	1
Trikkala	1
Vize	1
Yanbolu	1
Yoroz	1